

علی اکبر حسینی

آیه و حدیث داریم که در این مختصر نمی‌گنجد. برای اطلاع خوانندگان باید به این نکته اشاره کرد که در اسلام و قرآن با انقلاب ارزشهای جاهلی و مادی، معیارهای فضیلت و ارزشها بطور کلی در سه محور دور می‌زند ارزش علم و تقوا و جهاد. ۱

و این خود می‌رساند که تنها علم جهت دهنده و مسئولیت آورو با تعهدی که باید در خدمت به خلق و خالق و خدا و انسان باشد ارزنده است. و گرنه ارزش ندارد. و بقول امام صادق علیه السلام "شدیدترین مردم از جهت عذاب در روز قیامت دانشمندی است که از علمش بهره نبرد" (بحار ج ۲ ص ۳۷) و نیز فرمود: "مَنْ لَمْ يَصِدَّقْ فِعْلُهُ قَوْلُهُ فَلَيْسَ بِعَالِمٍ" (کافی ج ۱ ص ۳۶) کسیکه عملش، گفتارش را تصدیق نکند، عالم واقعی نیست.

تعلیمی تربیتی اسلامی

ارزش والای علم

ارزش عالم و علم در اسلام، بقدری روشن است که جای شبه نیست و در کتاب خدا و سنت پیامبر (ص) و روایات امامان (ع) به اندازه‌ای

در ارزش علم و عالم همین بس که خداوند درجات و رتبه مومنان و صاحبان علم (و کسانی را که علم و دانش داده شده‌اند) بالا برده است "يَرْفَعُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ دَرَجَاتٍ" ۲

در قرآن گواهی و شهادت صاحبان دانش به یگانگی خدا، در کنار شهادت و گواهی خداوند و ملائکه و فرشتگان قرار گرفته است ۳ و مومنان واقعی را، راسخون در علم خوانده است ۴.

و مهمتر آنکه قرآن، خشیت و خشوع شایسته مقام الوهیت را، منحصر به دانشمندان دانسته است و می‌فرماید: "رَأْتُمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءَ" ۵ پیامبر اسلام (ص) فرمود: برتری دانشمندان بر عابد مثل برتری (مقام) من بر امت من می‌باشد ۶.

خداوند و فرشتگان و اهل آسمانها و زمینها حتی مورچه در لانه و حتی ماهیها در دریا، بر معلم و آموزش دهنده نیکی به مردم، درود می‌فرستند ۷. و نیز فرمود: "تحمل یک فقیه برای شیطان از تحمل هزار عابد مشکل‌تر است." "وَلَفَقِيهِ وَاحِدٌ أَشَدُّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنَ الْآلِفِ عَابِدٍ." (نهج الفصاحه ص ۵۰۹)

پیامبر اسلام (ص) فرمود: خداوند دانش‌پژوهان و طالب علم رادوست دارد. (إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ بَغَاءَ الْعِلْمِ...) کافی ج ۱ ص ۳۰ و همان حضرت فرمود: نظر کردن بر چهره عالم، عبادت است. (بحار ص ۸۱۹۵)

و نیز پیامبر (ص) فرمود: برتری عالم بر دیگران مثل برتری روشنائی همراه در شب چهاردهم بر دیگر ستارگان است ۷.

امام علی علیه السلام می‌فرماید: علما و دانشمندان تاج جهان باقی است باقی و جاویدان می‌باشند ۸.

امام صادق (ع) می‌فرماید: یک دانشمند و عالم

برتر است از هزار عابد و هزار زاهد و هزار تلاشگر (تحف العقول ص ۵۶۴)

پادشاه آزادی اسیران

دراهمیت علم و عالم همین بس که در تاریخ معتبر اسلامی می‌خوانیم که پیامبر اسلام (ص) شرط آزادی اسیران جنگی را در جنگ بدر چنین مقرر داشت که هر یک از باسوادها به ده نفر مسلمان، سواد خواندن و نوشتن بیاموزند تا آزاد شوند ۹...

امام حسین (ع) به معلم فرزند خود "عبدالرحمن سلمی" هدایای بسیار ارزنده‌ای بخشید و تازه می‌فرمود: که در مقابل ارزش گازی که انجام دادی (و قرآن و سوره فاتحه...) رابه او آموختن، این هدایا ناچیز است... "در ارزش و برتری علم و عالم در اسلام، همین بس که پیامبر (ص) به علی (ع) فرمود یا علی ارزش یک ساعت دانشمندی که تکیه بر فراش خود دارد و در علم و دانش نظر می‌کند، از عبادت هفتاد سال برتر است (یا علی، سَاعَةً لَعَالِمٍ يَنْتَكِي عَلِيَّ فَرَأْسَهُ يَنْظُرُ مِنَ الْعِلْمِ، خَيْرٌ مِنْ عِبَادَةٍ سَبْعِينَ سَنَةً) (عَدَّةُ الدَّاعِي ۶۶۰)

و امام صادق (ع) از قول پیامبر (ص) معیار ارزش انسانها را به دانش دانسته و فرموده است: با ارزش ترین مردم از نظر ارج و بهاء عالمترین آنهاست و کمترین ارزش از آن کسی است که علمش کمتر باشد ۱۰.

"علما وارث انبیاء و جانشینان پیامبرانند، چنانکه رسول خدا (ص) فرمود: خدا رحمت کند خلفای مرا. پرسیدند: خلفای شما کیانند؟ فرمود آنانکه سنت و راه و رسم مرا احیاء کنند و به بندگان خدا آن را بیاموزند ۱۱.

روش آموزش و پرورش در اسلام

میدانیم که انسان از آغاز ولادت هیچ چیز را نمیداند و تنها در سایه تعلیم و تربیت است که میتواند همه چیز را فرا گیرد .

همانطوری که قرآن کریم می فرماید : خداوند شما را از شکم مادرانتان بیرون آورد در حالیکه هیچ چیز نمیدانستید و برای شما گوش ، چشم ، و قلبها (یعنی ابزار شنیدن و دیدن و درک و فهم و علم) قرار داد . . . . .

پس باید از این ابزار بهترین استفاده را کرد و از راه سمعی و بصری ، برهان و عرفان ، دل و اندیشه ، عقل و ادراک حقایق جهان و نیازمندیهای اصلی و کارهای مفید را آموخت .

راههای مختلف آموزش و پرورش عبارت است از (۱- ارائه الگو و اسوه : تعلیم و تربیت از طریق نشان دادن نمونه های علمی و عملی بسیار موثرتر است . بویژه اگر آنچه را که با گوش میشوند با چشم هم ببینند و آنچه را که بطور تئوری میشوند ، عمل و نمونه پیاده شده اش را در افراد (مدیر ، معلم ، کارکنان . . .) مشاهده کند . ما برای ساختن انسان کامل و جامعه پاک و سالم ، نیز به این روش و اینگونه الگوها نیازمندیم .

الگو و اسوه واقعی ما ، پیامبران و امامان معصوم و صالحان و نیکانند چونکه اعمال و رفتار آنان در تربیت مسلمانان صدر اسلام فوق العاده موثر بوده است که مانیز میتوانیم از آنان سرمشق بگیریم .

قرآن کریم میفرماید :

هر آینه رسول خدا (ص) برای شما الگو و

اسوه نیکو است " لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ . . . . .

ما در اخلاق و رفتار عملی حتی در عبادت هم باید از او سرمشق بگیریم . همانطوریکه در آموزش شیوه نماز خواندن فرمود : صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُونِي أُصَلِّي " چنانکه من نماز میخوانم ، نماز بخوانید .

زندگی حضرت خدیجه کبری (ع) و فاطمه زهراء (ع) و زینب قهرمان کربلا (ع) نیز بهترین سرمشق و الگو برای زنان ماست . اخلاق و رفتار ائمه (ع) نمونه خوبی است برای تربیت ما و فرزندان ما . چنانکه امام حسین (ع) و امام حسن (ع) وقتیکه دیدند پیرمردی و وضوحیح نمیگیرد ، برای اینکه هم به او یاد بدهند و هم به غرور اولطمه نخورد ، گفتند پدرجان نگاه کن و ببین وضوی کدامیک از ما دو نفر درست است و اگر اشتباه می کنیم بما تذکر بده . . . . .

پیرمرد نگاه کرد و وقتیکه وضوی آن دو کودک خردسال تمام شد ، گفت آقا زاده ها وضوی شما صحیح است ، وضوی من غلط است که اکنون یاد گرفتم . . . . .

در این راه بیشتر از طریق بصری استفاده می شود چنانکه امام (ع) یادآوری می شود که "كُونُوا ذُعَاةً لِلنَّاسِ بِخَيْرِ أَلْسِنَتِكُمْ" زیرا در روانشناسی تعلیم و تربیت نقش چشم بیشتر از گوش است و گوش در درجه دوم قرار دارد .

۲- آموزش ، بوسیله کتاب و نوشته ، تابلو و گچ و تمبرین که راه معمولی امروز ماست در این روش بیشتر با گوش طرف سرکار داریم و ضمناً هم با چشم . . . . .

۳- یادآوری یا روش تلقین والقاء برای ایجاد اندیشه و فکر در طرف بوسیله بررسی آیات

خدا ، نشانه‌های عظمت او در آسمان و زمین ، دریا و صحراء، انسان و حیوان ، گل و نبات و ... و توجه به اینکه چه کسی اینهمه نعمت را بما ارزانی داشته و بما هستی بخشیده و حیات داده و چه کسی وسائل حیات و تکامل را برای ما و همه موجودات فراهم ساخته است و ... که راه موثری برای تربیت صحیح می باشد و از این راه در دل- ها ایجاد محبت و عشق بخدا خواهد شد .

قرآن کریم نیز همین روش را ارائه میدهد " فَذَكِّرْ فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ " يَا فَادُّكُرُوا بِعَمَّتِ اللَّهُ عَلَيْهِمْ ... " و نیز در ضمن تعریف از ایثار مومنان صدر اسلام و ایثارگران و شهیدان و جانبازان انقلاب در عصر ما و

فداکاریهای مومنان ، ایجاد رغبت و میل به ایثار و انفاق و فداکاری در دیگران می شود و این روش در روان شناسی آموزش و تعلیم و تربیت ، به روش تلقین و القاء نامگذاری شده است .

۴- از راه داستانهای آموزنده واقعی یا تخیلی ، با داستانهای مفیدی می توانیم تخیل و اندیشه طرف را بسوی جهت مطلوب سوق دهیم ، افکار را هدایت و ارشاد نمائیم و از نو بسازیم . قرآن کریم نیز این روش را بکار برده است .

داستانهایی از زندگی آدم و حوا ، هابیل و قابیل ، قوم نوح ، نمرود و ابراهیم و موسی و فرعون و بنی اسرائیل و لجاجت آنان ، قارون ، یوسف اصحاب کهف و ... ، برای پند و عبرت مردم بیان کرده است تا از عوامل پیروزی و یا شکست آنان درس بیاموزند و بهمین مناسبت هم میفرماید: لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِأُولِي الْأَلْبَابِ " (سوره یوسف آیه ۱۱۱)

در داستان زندگی آنان ، پند و عبرت است برای صاحبان عقل و اندیشه .

۵- بالا بردن سطح آگاهی افراد و بینش آنان با مطالعه و پرورش تفکر و اندیشیدن درست درباره پدیده‌ها و اسرار آفرینش ...

قرآن کریم شاید در متجاوز از صدها آیه ما را بدینگونه تفکر و اندیشه دعوت کرده است . چون: أَفَلَا يَتَفَكَّرُونَ فِي خَلْقِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ ... آیا اندیشه نمی کنید در خلقت آسمان و زمین ... أَفَلَا يَنْظُرُونَ آيَاتِنَا هِيَ كَمَا نَعْمَى ، أَفَلَا يَعْقِلُونَ آيَاتِنَا تَعْقِلَ وَانْدِيشَه نَمِي كَنْدَن ، وَنظاير آن .

۶- روش تلفیقی علم و عمل . مربی و معلم آنچه رامی آموزد و به ویژه در مسائل اخلاقی ، اجتماعی و اعتقادی باید هم خود معتقد باشد و هم بدان

۹- نظارت عمومی. به این روش در اسلام اهمیت زیادی داده شده است که جامعه و افراد بامسئولیت مستقیم خود آنان اصلاح گردد، و جلوی کثرت و انحراف و مفساد و آلودگی گرفته شود که بنام امر به معروف و نهی از منکر و یکی از واجبات و از فروع دین و زیربنای مسائل اخلاقی و عبادی و سیاسی اسلام است چنانکه فرمود:

بِهَاتِقَامِ الْفَرَائِضِ وَتَأْمِنِ السُّبُلِ . ۱۴

۱۰- جهاد اکبر و مبارزه با هواهای نفسانی و دشمن درونی و نیز جهاد اصغر، نبرد با دشمن بیرونی، که هم در تربیت و هم در آموزش نقش مؤثری دارد.

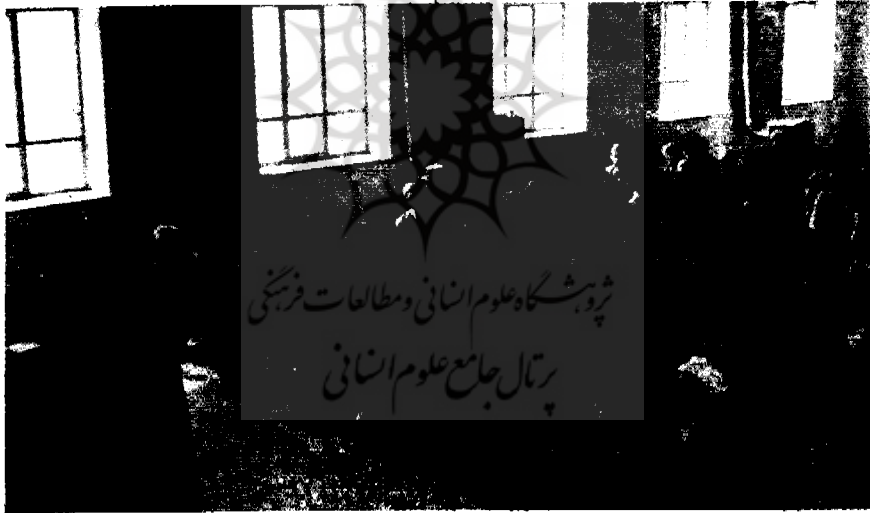
۱۱- توبه . یا اصلاح معایب و بازگشت به سوی حق و زدودن روح و فکر از آلودگیهای گذشته

عمل کند و بیشتر افراد را با عمل خویش تربیت کند و چنان نباشد که بگوید و عمل نکند. قرآن کریم نیز این روش را نکوهش می کند و می فرماید: چرامی گوئید چیزی که عمل نمی کند لِمَ تَقُولُونَ مَا لَا تَفْعَلُونَ: ارزش علم به عمل است و گرنه مقول علم هر چند بیشتر خوانی

چون عمل در تون نیست نادانی

امام صادق (ع) میفرماید: **سعدی: عالم و دانشمند کسی است که گفتارش را عمل او گواهی و تصدیق کند، و اگر کسی عملش مطابق گفتارش نباشد و قولش را تصدیق نکند، عالم نیست.** ۱۳

۷- روش عملی یا تمرین و تربیت عملی توسط

۱۲-موعظه و پند و اندرز، ارشاد و راهنمایی صحیح...

۱۳-پاداش و تنبیه، مجازات و کیفر، وعده و وعید، خوف و رجاء (بیم و امید) که این روشها در قرآن و اسلام و کلمات امامان معصوم (ع) زیاد بکار رفته است.

برنامه ویژه که هم در مسائل علمی موثر است و هم در مسائل اخلاقی و اعتقادی همانند نماز، روزه، عبادتها و نیایشها در اسلام، برای تعلیم و تربیت اسلامی نقش موثر و کارساز دارند.

۸-روش عقلانی و اهمیت دادن به عقل و پرورش و تقویت نیروی عقلانی انسان.